

Henkilötietojen käsittelyperusteet tutkimustietovarannossa

Luonnos marraskuu/2018. Dokumenttiin kannattanee jättää varaus muutoksista tietosuojalain ja tiedonhallintalain hallituksen esityksen osalta.

1. Mikä on tutkimustietovaranto?

Tutkimustietovaranto kokoaa ja välittää jo olemassa olevaa tietoa Suomessa tehtävästä tutkimuksesta. Sen sisältämillä tiedoilla on useita alkuperäisiä käyttötarkoituksia, joita varten ne on kerätty. Tiedot ovat valtaosin julkisia. Tutkimustietovarannon avulla tuetaan ja edistetään avoimen tieteen periaatteita, tieteen ja tutkimuksen julkisuutta sekä rakennetaan erillisten tutkimusta tukevien järjestelmien yhteentoimivaa verkostoa. Tiedot esimerkiksi tutkijoista, julkaisuista, tutkimusaineistoista, tutkimushankkeista ja tutkimusinfrastruktuureista ovat yhdessä paikassa.

- Esimerkki: Yhteentoimivalla verkostolla tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan kahden tai useamman toimijan omia sisäisiä tietojärjestelmiä, jotka hyödyntävät samoja yhtenäisesti määriteltyjä tietoja. Eri järjestelmissä ei tarvitse kerätä käyttäjiltä kaikkia tietoja vaan muiden keräämiä tietoja voidaan hyödyntää uudelleen tutkimustietovarannon kautta alkuperäisestä kerääjästä riippumatta.

Tutkimustietovarannolla on kaksi pääasiallista ja toisistaan riippumatonta käyttökohdetta:

- A) Tutkimustietovaranto **välittää** tietoa tutkimuskentän toimijoiden välillä helposti hyödynnettävien tietovirtojen avulla.
- B) Tutkimustietovaranto **esittää ja näyttää** kerättyä tutkimustietoa sen yhteyteen rakennetun portaalin kautta.

Käyttökohdeet ilmenevät seuraavissa tavoitteissa, jotka tutkimustietovaranto toteuttaa [1]:

- Tutkijoiden ei tarvitse syöttää tietojaan useaan eri järjestelmään. Tutkimuksesta kerättävät metatiedot ovat kootusti yhdessä paikassa valtakunnallisessa tietovarannossa.
- Pysyvät tunnisteet sekä tutkijoille että tuotoksille helpottavat tietojen siirron automatisointia ja tutkijan omien tietojen hyödyntämistä eri palveluissa.
- Tiedot ovat avoimesti hyödynnettävissä esimerkiksi sähköisissä palveluissa.
- Tiedon hyödyntäjän ei tarvitse rakentaa tiedonsiirtoyhteyttä erikseen jokaiseen lähdejärjestelmään (esim. rahoittajalta kuhunkin yliopistoon).
- Tutkimusta ohjaavat organisaatiot saavat kattavan, ajantasaisen ja yhdenmukaisen vertailutiedon tutkimustoiminnasta kansallisesti
- Yhteismitalliset tiedot mahdollistavat näkymän Suomessa tehtävään tutkimukseen, mikä parantaa edellytyksiä tutkimustiedon käytölle ja tutkimuksen yhteiskunnalliselle vaikuttavuudelle.

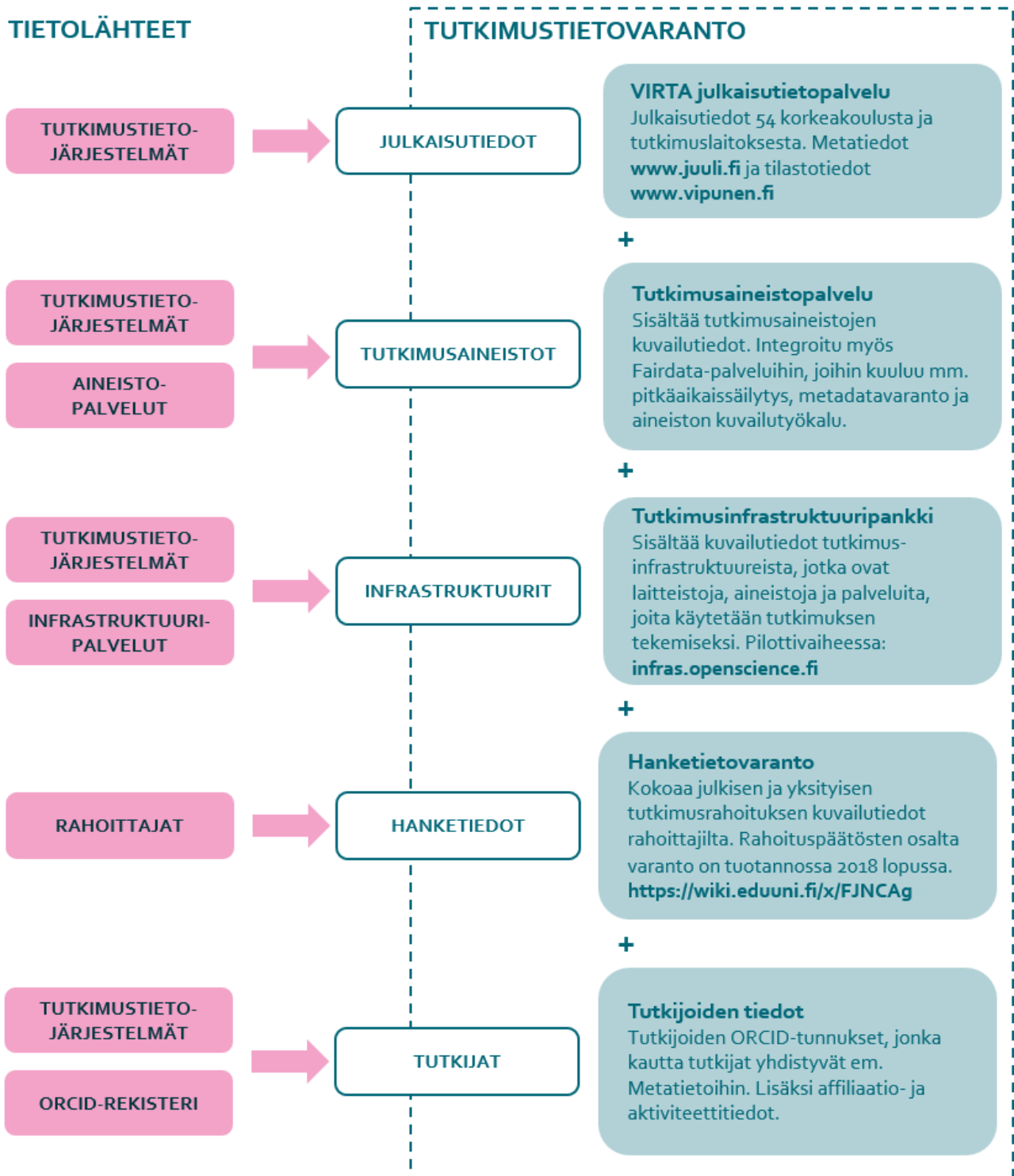
Tutkimustietovarannon omistaja on OKM, jonka toimeksiannosta CSC ylläpitää ja kehittää järjestelmää. Tutkimustietovaranto muodostuu tutkimuksen kuvailutiedot (=metatiedot) kokoavasta tietokannasta sekä siihen kytketyistä CSC:n ylläpitämistä lähdetietokannoista, kokoavan tietokannan yhteyteen rakennetuista rajapinnoista ja muista tiedonsiirtomenetelmistä sekä tietojen näyttämistä varten suunnitellusta avoimesta verkkoportaalista.

Tutkimustietovaranto ei ole osa OKM:n korkeakoulujen valtakunnallisia tiedonkeruita, eikä tietoja kerätä esimerkiksi korkeakoulujen rahoituksen jakamista varten. OKM määrittelee erikseen vuosittaisissa korkeakoulujen tiedonkeruissa kerättävät tiedot ja niiden toimitustavan (*Yliopistolaki 51 §, Ammattikorkeakoululaki 45 §*).

Lisätietoa www.tutkimustietovaranto.fi

2. Tutkimustietovarannon tietosisältö ja käyttö

Tutkimustietovarannon tietolähteet esitetään seuraavassa kuvassa yleisellä tasolla organisaatioita yksilöimättä. Pääasialliset lähteet ovat korkeakoulujen tutkimustietojärjestelmiä. Tiedot tutkimusrahoituksesta saadaan julkisilta ja yksityisiltä rahoittajilta. Oikealla kuvailut osakokonaisuudet muodostavat yhdessä tutkimustietovarannon, jota kuvassa rajaa katkoviiva.

Tutkimustietovarannon sisältämät tutkimuksen kuvailutiedot, joihin kuuluu myös suurin osa sinne tallennettavista henkilötiedoista, ovat tyypillisesti valmiiksi avoimia, julkaistuja ja saatavilla helposti lukuisista muista lähteistä sekä Suomessa että kansainvälisesti.

- Julkaisutiedot tarkoittavat tekijöiden tietoja (tekijöiden nimet, ORCID-tunnukset, affiliaatiot) sekä julkaisun muita bibliografisia tietoja. Julkaisutiedot siirtyvät tutkijan kotiorganisaatiosta. Ne välitetään tutkimustietovarannon rajapinnan kautta tietoja hyödyntäville tahoille ja ne näytetään tutkimustietovarannon portaalissa. Julkaisutietojen välittäminen ja avoimuus on avoimen tieteen sekä tekijänoikeuteen liittyvien periaatteiden mukaista.
- Tutkimusaineistojen kuvailutiedot muodostuvat julkaisujen lailla tekijöiden tiedoista ja muista aineistoa kuvaavista tiedoista. Aineistotietojen käyttö on julkaisutietojen kanssa yhtenevä.
- Rahoittajilta siirtyvät hanketiedot muodostuvat rahoituksen saajan tiedoista (nimi, ORCID-tunnus, affiliaatio) sekä muista rahoituspäätöksen hallinnollisista tiedoista. Tietoihin sisältyy usein hakijan kirjoittama julkaistavaksi tarkoitettu hankekuvaus. Tietoja näytetään portaalissa ja välitetään tutkimustietovarannon rajapinnan kautta niitä hyödyntäville tahoille.
- Tutkimusinfrastruktuurien kuvailutietoihin ei kuulu henkilötietoja mahdollista yhteyshenkilöä lukuunottamatta. Tiedot saadaan tutkimusorganisaatiolta tai infrastruktuuripalvelun tarjoajalta. Tiedot näytetään portaalissa ja välitetään tutkimustietovarannon rajapinnan kautta tietoja hyödyntäville tahoille.
- Tutkijatiedot (esim. nimi, tutkinnot, nimike, tutkimusaiheet, affiliaatio) ovat peräisin esimerkiksi kotiorganisaatiosta tai ORCID-rekisteristä, jonne tutkija on tallentanut itsestään tietoja. Tutkija antaa luvan omien tietojensa siirtoon ja yhdistelemiseen valitsemiensa järjestelmien välillä ORCIDin palvelussa, kotiorganisaatiossaan tai tutkimustietovarannon yhteyteen rakennettavassa suostumuksenhallintapalvelussa.
- Tutkijoiden muut tutkimusaktiviteetit (esim. asiantuntijatehtävät, esiintymiset, palkinnot) voidaan tutkijoiden luvalla välittää esimerkiksi kotiorganisaatiosta tai ORCID-palvelusta. Aktiviteettitietojen julkaiseminen ei ole yhtä vakiintunutta kuin muiden tietokokonaisuuksien, joten niiden käytöstä päättää tutkija em. suostumuksenhallintapalvelussa.
- Tutkimustietovarannon keskeisiä toiminnallisuuksia on tietojen yhdistyminen toisiinsa laajempia tietokokonaisuuksia muodostaen.

Tutkimustietovarannon tiedot ovat hyödynnettävissä rajapinnan välityksellä, josta mm. yliopistot ja rahoittajat voivat hakea tietoja omaan järjestelmiinsä. Tutkimustietovarannon rajapinnan avoimuuteen sekä sen kautta haettaviin tietoihin ei oteta vielä tässä dokumentissa kantaa.

- Esimerkki: Tutkijan ei tarvitse syöttää kaikkia tietojaan uudelleen tietojärjestelmiin aloittaessaan työt toisessa korkeakoulussa tai raportoidessaan rahoittajalle tutkimushankkeestaan. Tiedot voidaan hakea tutkimustietovarannosta henkilön annettua suostumuksensa.

Tutkimustietovarannon verkkoportaali tarjoaa yhden yhteisen, avoimen ja kattavan palvelun, jossa kuka tahansa voi hakea varannon tietoja. Mikäli tietoja ei ole tarkoitettu julkaistavaksi, niitä ei näytetä portaalissa.

3. Tutkimustietovarannon rekisterinpitäjäys

EU:n tietosuojasetuksessa rekisterinpitäjyyttä käsitellään 4. artiklan 7. kohdassa ja 26. artiklassa [2]. Niiden perusteella OKM on tutkimustietovarannon johto- ja ohjausryhmät asettaessaan määritellyt henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen ja keinot [1]. Siten OKM on tutkimustietovarannon rekisterinpitäjä.

Johto- ja ohjausryhmät on muodostettu huomioiden kaikki ryhmät, joiden tietoja tutkimustietovarannossa käsitellään. Ryhmissä päätetään linjauksista, joiden pohjalta tietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot

määritellään. Edettäessä yleissääntelyn pohjalta suunniteltujen käytötapausten ja kokonaisuuden järkevän hallinnoinnin kannalta parhain vaihtoehto on tehdä tutkimustietovarannon rekisterinpitäjyydestä yhteinen tietoja toimittavien tahojen kesken siten, että OKM:llä säilyy yleisvastuu. Yhteisrekisterinpitäjien välinen työ- ja vastuujako voidaan määritellä myös erillislailla.

Vastuunjaosta ja muista yhteisrekisterinpitäjyyden edellyttämistä asioista on sovittava erikseen, koska tutkimustietovarannosta ei ole annettu erillislakia. Rekisterinpitäjien vastuisiin ja rooleihin liittyvät asiat käsitellään johto- ja ohjausryhmissä, jonka jälkeen OKM järjestelmän omistajana ja ylläpitäjänä sopii asiasta jokaisen rekisterinpitäjän kanssa. Keskinäiseen sopimukseen perustuva vastuunjaako ei estä rekisteröityä käyttämästä oikeuksiaan suhteessa kuhunkin rekisterinpitäjään.

Yhteisrekisterinpitäjyyden myötä tutkimustietovaranto ei ole yksittäisen rekisterinpitäjän näkökulmasta ulkoinen rekisteri, johon tiedot tulee luovuttaa. Yksittäiselle rekisterinpitäjälle tutkimustietovaranto on yksi toimijan omista rekistereistä sen jälkeen, kun yhteisrekisterinpitäjyyteen kuuluvasta vastuunjaosta on sovittu.

Tutkimustietovarannon henkilötietojen käsittelijä on CSC, joka toimii OKM:n lukuun ja sen toimeksiannosta.

Ehdotus: Tutkimustietovarannossa sovelletaan yhteisrekisterinpitäjyyttä

4. Käsitteilyperusteista tutkimustiedon kontekstissa

4.1 YLEISTÄ

EU:n Tietosuoja-asetuksessa (6. artikla, 1. kohta) on kuusi perustetta, joilla henkilötietojen käsittely on mahdollista [2]:

- a) rekisteröidyn **suostumus**
- b) sopimus**
- c) rekisterinpitäjän **lakisääteinen velvoite**
- d) **elintärkeiden etujen** suojaaminen
- e) **yleistä etua** koskeva tehtävä tai julkinen valta
- f) rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen **oikeutettu etu**

Tietosuoja-asetuksen neljännessä johdantokappaleessa todetaan ettei oikeus henkilötietojen suojaan ole absoluuttinen; sitä on tarkasteltava suhteessa sen tehtävään yhteiskunnassa ja sen on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oltava oikeassa suhteessa muihin perusoikeuksiin. Harkintaan on siis henkilötietojen suojan lisäksi otettava tieteen vapautteen ja tekijänoikeuteen liittyvät perusoikeudet.

Kullakin organisaatiolla, jonka keräämiä ja käsittelemiä henkilötietoja sisältyy tutkimustietovarantoon, on ollut tietojen käsittelyyn erilaisia lainmukaisia perusteita (a, b, c, e, f).

Tutkimustietovarannossa tietoja ei käsitellä enää alkuperäisen perusteen mukaisesti vaan tietovarannon rekisterinpitäjä tarvitsee lainmukaisen käsittelyperusteen. Yhteisrekisterinpitäjät voivat käyttää käyttöä omien tietojensa ulkopuolisia tietoja myös itse kunhan niillä on tietojen käsittelyyn lainmukainen käsittelyperuste. Käsittelyperusteen käsilläolon varmistaminen on sen vastuulla, joka kyseisellä perusteella käsittelee henkilötietoja.

Tutkimustietovarannossa käsittelyn tarkoitus on tieteen edistäminen eri tavoin, jolloin pääasiallinen käsittelyperuste on tietosuoja-asetuksen e-kohta.

4.2 YLEINEN ETU KÄSITTELYPERUSTEENA YLEISLAINSÄÄDÄNNÖN POHJALTA

Yleistä etua koskeva tehtävä tai julkinen valta on täytynyt antaa lailla tai muilla oikeudellisilla säännöksillä. Yleisen edun perusteella tutkimustietovarannossa käsitellään tietoja (=ydintiedot), jotka ovat tiedeyhteisön vakiintuneen käytännön mukaisesti julkisia ja vapaasti hyödynnettävissä. Tällä hetkellä ydintiedot ovat saatavissa kolmesta erillisestä kansallisesta palvelusta: Juulista (julkaisutiedot), Etsimestä (tutkimusaineistot), TIPA (tutkimusinfrastruktuurit).

Yliopistojen tehtäväksi on annettu tutkimuksen edistäminen ja sitä hoitaessaan toimia vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Lisäksi toiminta on järjestettävä varmistuen tutkimuksen korkea kansainvälinen taso (Yliopistolaki 558/2009, 2 §). Vastaavasti ammattikorkeakoululaissa (932/2014) ammattikorkeakouluille on asetettu tehtäväksi soveltavan tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatiotoiminnan edistäminen.

Valtioneuvoston asetuksen (1347/1991) mukaisesti asetettu tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on ohjeissaan kuvannut hyvän tieteellisen käytännön [3], jota noudatetaan Suomessa kaikilla tieteenaloilla. Tiedeyhteisö on sitoutunut vapaaehtoisesti niiden noudattamiseen. Keskeisiin lähtökohtiin kuuluu mm. tieteellisen tiedon avoimuus, muiden tutkijoiden työn huomioon ottaminen ja rahoituslähteiden ilmoittaminen. Vastaavasti tiedonjulkistamisen neuvottelukunta on yhdessä TENK:n kanssa laatinut hyvän tiedeviestinnän suositukset [4]. Niiden kautta välittyy kuva tiedeyhteisön avoimuuden tulkinnasta tieteessä.

Tutkimustietovaranto edesauttaa merkittävästi edellisistä laeista ja säännöksistä seuraavaa yleistä etua. Tutkimustietovarannon tiedoista yleisen edun käsittelyperusteen piiriin kuuluvat selvästi julkaisuihin, tutkimusaineistoihin ja tutkimusinfrastruktuureihin liittyvät tiedot. Vakiintunutta käytäntöä seuraten nämä tiedot voidaan myös julkaista portaalissa. Samoin rahoituspäätösten tiedot voidaan välittää tutkimustietovarannon kautta.

Tutkimustietovarannon tarkoituksena on kytkeä tutkimusyhteisön osapuolet toisiinsa tietovirroilla, jolloin kerran johonkin järjestelmään syötettyä tutkimustietoa voidaan hyödyntää myös muissa järjestelmissä. Tutkimustietovaranto tarjoaa keskitetyn väylän julkiseen tutkimustietoon parantaen tieteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja vuorovaikutusta. Samalla se tukee vastuullisen tiedeviestinnän periaatteita.

- Esimerkki: Tutkija on julkaissut tieteellisen kirjan kotimaisella kustantajalla ja tallentanut siihen liittyvän oman aineistonsa Tietoarkistoon. Tieto julkaisusta on saatavilla tutkijan omassa kotiorganisaatiossa ja aineisto Tietoarkistossa. Tutkimustietovaranto kokoaa näiden tuotosten kuvailutiedot, jolloin tietojen julkaiseminen tutkimustietovarannossa parantaa sekä julkaisun että aineiston löydettävyyttä esimerkiksi tiedotusvälineille ja kansalaisille. Lisäksi tutkijan ei tarvitse tallentaa näitä tietoja uudelleen rahoittajan palveluun hakiessaan rahoitusta vaan hän voi poimia tiedot automaattisesti tutkimustietovarannosta ja yhdistää ne hakemukseensa

4.3 YLEISEN EDUN ULKOPUOLELLE JÄÄVIEN TIETOJEN KÄSITTELY YLEISLAINSÄÄDÄNNÖN POHJALTA

Tutkimustietovarannon suunnitellut toiminnallisuudet ja käyttötapaukset ovat laajat ja tuovat käyttöön uusia mahdollisuuksia käyttää ja näyttää tietoa.

Yleisen edun ulkopuolelle jäävien tietojen käsittelyn perusteena on pääosin tutkijan suostumus, joka on yksiselitteinen, tietoinen, yksilöity ja vapaaehtoinen tahdonilmaisu. Suostumus on annettava jokaista käsittelytarkoitusta varten erikseen. Tutkimustietovarannon suunnitellusta roolista johtuen tietojen käyttöketjut voivat olla pitkiä ja risteäviä eikä voida taata, että asetuksen edellytykset suostumukselle täyttyvät. Tutkimustietovarannossa suostumusta on suunniteltu käytettäväksi käsittelyperusteena hyvin määritellyissä ja selvissä käyttötapauksissa.

- Esimerkki: Tutkija voisi antaa suostumuksensa aktiviteettiensa (esim. osallistumiset konferensseihin, esiintymiset) julkaisemiselle tutkimustietovarannossa. Ne eivät kuulu edellä käsiteltyihin ydintietoihin eikä niiden julkaiseminen ole yhtä vakiintunutta vaikka ne sisältyvät TENK:n hyvään tieteelliseen käytäntöön. Sen vuoksi suostumusperustetta voi niiden osalta käyttää.
- Esimerkki: Rahoittaja voi tarkistaa tutkimustietovarannosta onko rahoitusta hakenut tutkija saanut tutkimusrahoituksen samaan aiheeseen jo joltain muulta rahoittajalta.
- Esimerkki: Suomen Akatemialla on lakisääteinen peruste tutkimusrahoitukseen liittyvien tietojen käsittelylle. Rahoituspäätösten tiedot ovat julkisia. Koska tietojen julkaisu on eri asia kuin oikeus tietojen julkaisemiseen, Akademia kysyy tutkijoilta erikseen suostumuksen tietojen julkaisemiseen omilla verkkosivuillaan.

Tutkimusrahoittajilla on vaihtelevia käytäntöjä koskien rahoituspäätösten julkaisemista. Hakijoilta voidaan kysyä erikseen suostumus tietojen julkaisemiseen tai niiden julkaisemisesta sovitaan hakemusta jätettäessä. Tällä hetkellä portaalissa julkaistavaksi aiotut rahoituspäätösten tiedot ovat tyypillisesti katseltavissa rahoittajien omilla verkkosivuilla. Rahoituspäätöstietojen julkaisemiseen ei suunnitella muutosta suhteessa rahoittajien omaan käytäntöön. Julkaiseminen tutkimustietovarannon portaalissa otetaan huomioon alkuperäisessä rahoittajan palvelussa tehdyssä suostumuksessa tai sopimuksessa. Yhteisrekisterinpitäjyyden vuoksi muutos ei ole merkittävä, koska kyse on jatkossakin rekisterinpitäjän rekisterissä olevien tietojen julkaisemisesta.

Tutkimustietovarannossa erillään olleiden tutkimusta kuvaavien tietojen kytkeminen toisiinsa luo uuden tietokokonaisuuden, johon aiemmin ei ole ollut mahdollisuutta. Vaikka yksittäiset tiedot voidaan edellisen luvun perusteella julkaista yleisen edun pohjalta linkitettyjen tietojen julkaisemisesta ei ole aiempaa kokemusta. Vakiintumattoman tilanteen vuoksi niiden julkaiseminen edellyttää tarkempaa pohdintaa eikä asiaan voida ottaa vielä kantaa.

4.4 ERILLISLAIN TARVE TUTKIMUSTIETOVARANNOLLE

Henkilötietojen käsittelyn säädöspohja tutkimustietovarannossa

Yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaan käsittelyn ollessa tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen veloitteen noudattamiseksi ja käsittelyn ollessa tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi on käsittelyn perustasta säädettävä joko unionin oikeudessa tai rekisterinpitäjään sovellettavassa jäsenvaltion lainsäädännössä. Hallituksen esityksessä tietosuoja-asetusta täydentäväksi kansalliseksi yleislainsäädännöksi (HE 9/2018) esitetään tietosuojalain (TSL) 4 §:n 3 kohdassa, että henkilötietoja saa käsitellä tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukaisesti, jos käsittely on tarpeen tieteellistä tai historiallista tutkimusta taikka tilastointia varten ja se on oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden. Perustelujen mukaan säännös ei rajoittaisi niiden toimijoiden piiriä, jotka voisivat vedota tähän käsittelyperusteeseen.

Tutkimustietovarannossa olisi myös henkilötietoja, joiden käyttö perustuu tutkijan suostumukseen, esimerkiksi tietoja muista tutkimusaktiviteeteista kuten asiantuntijatehtävistä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tietosuojalain valmistelussa ilmaiseman käsityksen mukaan yleisen edun mukainen käyttö tieteellistä tutkimusta varten voisi tarkoittaa myös muuta kuin tutkimusaineistoon sisältyvää henkilötietojen käsittelyä. Tällaista tutkimusta varten tapahtuvaa käsittelyä voisi olla esimerkiksi tutkijoita, heidän julkaisujaan, muita tutkimustuotoksia ja sidoksiaan sekä tutkimustulosten ja -aineistojen käyttöä kuvaavien henkilötietojen käsittely tutkimuksen tukipalveluissa ja tutkimushallinnossa sekä bibliometriikassa. EU myös kerää ja siis käsittelee tällaisia tietoja esimerkiksi Open Aire -palvelussaan. OM

halusi kuitenkin pitää kansalliset säännökset perusteluineen minimissä eikä ottanut asiaan kantaa tietosuojalakea koskevassa hallituksen esityksessä.

Tutkijoita koskevan tiedon käsittely tutkimustietovarannossa TSL:n 4 §:n 3 kohdan nojalla on sinänsä mahdollista, mutta varmempaa olisi säätää tutkimustietovarantoa koskeva laki. Viranomaisena OKM:n toiminnan pitäisi mieluiten olla selvästi lakiin perustuvaa. Lailla voitaisiin myös yksinkertaisesti ratkaista rekisterinpitäjyys sekä rekisterinpitäjien välinen työn- ja vastuunjako.

Kaikki henkilötietoihin kohdistuvat toiminnot ovat henkilötietojen käsittelyä. Tällä hetkellä on epäselvää, missä kulkee raja tietojen luovuttamiseen eri osapuolten välillä ja tietojen muuhun käsittelyyn yhteisessä henkilörekisterissä. Osa tutkimustietovarannon suunnitelluista käyttötarkoituksista olisi yhteisrekisterinpitäjien sisäistä käyttöä, osa taas tietojen luovuttamista. Lisää epäselvyyksiä aiheutuu halusta erottaa lainsäädännössä henkilötietojen luovuttaminen teknisen rajapinnan/käyttöyhteyden kautta niiden muunlaisesta sähköisestä luovuttamisesta vaikka teknistä rajapintaa/käyttöyhteyttä ei ole täsmällisesti määritelty. Koska teknisen rajapinnan/käyttöyhteyden käytöstä on katsottu tarpeelliseksi säätää erikseen, muu henkilötietojen käsittelyperuste ei itsessään anna oikeutta niiden käyttöön.

Luonnosvaiheessa oleva tiedonhallintalaki (HE-luonnos

https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/tiedonhallintalaki.aspx) voi selventää tilannetta siltä osin kuin kyse on teknisen käyttöyhteyden, rajapinnan tai katseluyhteyden avaamisesta viranomaisen tietovarantoon.

Koulutukseen liittyvistä tietovarannoista on säädetty erikseen (esim. Koski-laki, 884/2017). Vertaaminen tutkimustietovarantoon ei kuitenkaan ole suoraviivaista, koska yksi niiden keskeisiä käyttötarkoituksia on viranomaisten yksilöä koskeva päätöksenteko. Keskeistä on määritellä miltä osin tutkimustietovarannossa käsitellään tietoja tieteellistä tutkimusta varten, josta ei tarvitse säätää erillislainsäädännössä. Muussa tapauksessa tietosuoja-asetuksen lähtökohta vaikuttaa olevan, että viranomaisten tietovarannoista olisi syytä säätää lailla (TSA, perustelukpl 158): *"Viranomaisilla tai julkishallinnon tai yksityisten elimillä, jotka ylläpitävät yleistä etua koskevia tietueita, olisi unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla oltava palveluita, joilla on lakisääteinen velvoite hankkia, säilyttää, arvioida, järjestää, kuvailla, välittää, edistää ja levittää tietueita, joilla on pysyvää yleistä etua koskevaa merkitystä, sekä myöntää pääsy niihin."* Rekisterinpitäjät eivät kuitenkaan voi asiaa sitovasti määritellä. Viime kädessä tulkinnot riippuvat sekä valvontaviranomaisten että tuomioistuinten linjauksista, joista ei vielä ole eikä voikaan olla tietoa.

Henkilötietojen käsittely tutkimustietovarannon julkisessa portaalissa

Oma kysymyksensä on tietojen katselu tutkimustietovarannon julkisessa portaalissa. Yleinen periaate on, että henkilörekisteriin tallennettuja henkilötietoja voi laittaa internetiin vain suostumuksen perusteella tai jos asiasta on nimenomaisesti säädetty; näin asiasta on linjattu perustuslakivaliokunnan lausunnoissa (PeVL 2/2017 vp, PeVL 65/2014 vp, PeVL 32/2008 vp). Perusteluna on, että tällöin henkilötiedot luovutetaan sähköisesti kenen hyvänsä käytettäväksi. Periaatteesta on kuitenkin erinäisiä, myös tietosuojavaltuutetun hyväksymiä poikkeuksia, esimerkiksi:

- Työnantajan katsotaan voivan julkaista työntekijöidensä henkilötietoja kuten nimet, yhteystiedot ja valokuvat internetissä, jos julkaiseminen on asiallisesti perusteltua ja tarpeellista työnantajan toiminnan kannalta.
- Kirjastot julkaisevat verkkopalveluissaan tekijätiedot, jotka ovat samalla henkilötietoja (tekijänoikeuslain säännökset huomioon ottaen kirjastojen olisi vaikea julkaista tietoja kokoelmistaan julkaisematta tekijätietoja; oikeudesta julkaista kokoelmatietoja verkossa ei kuitenkaan ole nimenomaisesti säädetty).

Mikäli portaalissa voisi katsella vain tällaisia, jo toisella perusteella verkossa julkaistuja ja portaaliin koottuja tietoja, julkaisemista voisi pitää sallittavana ilman erillistä lainsäädäntöä. Täysin varmaa tämä ei kuitenkaan ole. Osa tutkimustietovarannon henkilötiedoista saadaan suostumuksen perusteella, johon sisältyy myös niiden julkaiseminen, jolloin tiedot voi portaalissa näyttää

Tiedonhallintalain HE-luonnokseen on sisällytetty pykälä, jonka mukaan yleisölle tietopalveluina tietoverkossa tarjottavista katseluyhteyksistä viranomaisten henkilötietoja sisältäviin tietoa-aineistoihin säädetään erikseen. Pykälän perustelujen mukaan kyseessä on informatiivinen viittaussäännös siitä, että tällaisen yhteyden tarjoamisesta tulisi säättää erikseen laissa. On oletettavaa, että periaatteen mahdollinen nostaminen lain tasolle tulee tiukentamaan periaatteessa pysyttämistä.

Johtopäätökset

Kansallisen tutkimustietovarannon kannalta olennaisen lainsäädännön sisällöstä ja perusteluista ei vielä ole selvyttä , koska tietosuojalaki on edelleen eduskunnan käsittelyssä ja tiedonhallintalaki luonnosvaiheessa. TSA:n soveltamisesta ei toistaiseksi ole tulkintakäytäntöä, ja ohjeistukset ovat hyvin niukkoja ja yleisluontoisia.

Yleislainsäädännön pohjalta etenemisessä ensisijainen riski on, että tietosuojavaltuutettu tai muu viranomainen jossain vaiheessa toteaa ettei henkilötietojen käsittelylle olekaan joiltain osin käsittelyperustetta. Yleislainsäädännön pohjalta eteneminen edellyttää myös varsin runsasta neuvottelemista, sopimista ja koordinaatiota osapuolten välillä. Toisaalta lainvalmistelu on erityisesti hallituskauden lopulla pitkä prosessi.

Tutkimustietovarannon kehittämisessä on tehtävä selkeä päätös, jatketaanko kehittämistyötä yleislainsäädännön pohjalta vai ryhdytäänkö valmistelemaan erityislainsäädäntöä. Yksi vaihtoehto on edetä nyt yleislainsäädännön pohjalta niiden tietokokonaisuuksien osalta, joiden käsittelyperusteista on selvyys (ks. luvut 4.2 ja 4.3) ja jättää vielä epäselvät asiat tarkemmin selvitettäväksi. Tämä voisi olla järkevää myös lainsäädännön keskeneräisyyden vuoksi. Pysyvämpiä linjauksia voidaan tehdä, kun yleislainsäädännöstä saadaan selvyys.

5. VAIKUTUKSIA JA RISKEJÄ

Tutkimustietovarannossa olevat tutkimusta kuvailevat tiedot ovat suurelta osin jo julkaistuja tietoja tai tarkoitettu julkisiksi sekä saatavissa helposti myös muualta, kuten esimerkiksi kansainvälisistä julkaisuviitetietokannoista. Tiedot ovat myös sellaisia, jotka rekisteröity on itse aiemmin julkaissut.

Tutkijoilla on itsellään intressi tietojen avoimeen välittämiseen, koska tutkimusta kuvailevat tiedot ovat tärkeässä osassa heidän meritoitumisessaan sekä tutkimustulosten välittämisessä niitä hyödyntäville tahoille. Tutkimustietovaranto auttaa myös tutkijaa toimimaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti.

Tutkimustietovarannossa muodostuvien uusien, kytkettyjen tietojen kokonaisuuden vaikutuksia ei arvioida vielä tässä vaiheessa vaan edelliseen lukuun liittyen myöhemmin.

6. MUUT PERUSOIKEUDET

Tutkimustietovarannossa on tekijänoikeuksien suojaamaa tietoa, jolloin tekijätietojen on seurattava niiden mukana. Tällaisia ovat esimerkiksi kaikki tieteelliset julkaisut. Rekisterinpitäjien on noudatettava lakisääteisiä velvoitteitaan eli tässä tapauksessa tekijänoikeuslaissa määritettyä isyysoikeuden toteuttamista.

Tutkimustietovaranto tukee myös tieteen, taiteen ja tutkimuksen vapauden toteutumista. Tutkimuksen tuotokset ovat vapaasti saatavilla ja niitä voidaan hyödyntää uudessa tutkimuksessa.

Työnantajilla on tarkemmin säädellyt oikeudet hyödyntää työntekijänsä tietoja. Eri lähteissä julkaistun tiedon hyödyntämiseen työnantaja tarvitsee työntekijänsä suostumuksen. Esimerkkinä toisen työnantajan palvelukseen siirtyvä työntekijä voi antaa työnantajalle suostumuksen tutkimustietojen hakemiseen tutkimustietovarannosta tutkimustietojärjestelmään tallentamiseksi.

7. VIITTEET

[1] <https://wiki.eduuni.fi/x/3oFTAg> (noudettu 6.11.2018)

[2] EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (noudettu 6.11.2018)

[3] Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2013), http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (noudettu 6.11.2018)

[4] Tiedeviestinnän suositukset 2018, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (2018), http://www.tjnk.fi/sites/tjnk.fi/files/tiedeviestinnan_suosituks_2018.pdf (noudettu 6.11.2018)

8. LIITE 1: TUTKIMUSTIETOVARANNON TIETOKOKONAISUUDET JA HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELYPERUSTEET

Tutkimustietovarantoon koottavat tiedot sisältävät henkilötietoja, joita ovat tyypillisesti henkilön nimi, ORCID-tunniste sekä kotiorganisaatio.

	Rekisteröity	Pääasiallinen käsittelyperuste	Huomioita
Julkaisutiedot*	Julkaisun tekijät	Yleinen etu	Tutkija on julkaistessaan asettanut julkaisunsa julkiseksi. Julkaisutiedot ovat vapaasti avoimien rajapintojen kautta saatavilla useissa kv. tietokannoissa ja niiden välittäminen järjestelmästä toiseen on kansainvälisesti vakiintunut käytäntö. Tietojen välittäminen ja avoimuus tukevat myös tutkijan meritoitumista ja on avoimen tieteen ja tekijänoikeuteen liittyvien periaatteiden sekä hyvän tieteellisen käytännön mukaista.
Aineistojen metatiedot	Aineiston tekijä, omistaja tms.	Yleinen etu	Sama kuin edellä
Rahoituspäätökset ja -hakemukset	Rahoituksen saaja	Yleinen etu & suostumus/sopimus	Jotkin rahoittajat pyytävät tutkijaa antamaan erikseen rahoitusta hakiessaan tai rahoituspäätöksen vastaanottaessaan rahoittajalle luvan rahoituspäätöksen tietojen julkaisemiselle.
Tutkijat	Nimi, tutkinnot, nimike, tutkimusaiheet, kuvaus, affiliaatiot	Suostumus	Tutkija antaa ORCID-palvelussa, kotiorganisaatiossaan tai tutkimustietovarantoon rakennettavassa suostumushallinnal palvelussa luvan omien tietojensa siirtoon valitsemiensa järjestelmien välillä. Luvan voi halutessaan perua.
Tutkimusinfrastruktuurit	Yhteyshenkilön sähköpostiosoite	Yleinen etu	Infrastruktuurien kuvailutiedot sisältävät yhteyshenkilön yhteystiedot. Suositellaan, että yhteystieto ei olisi henkilökohtainen, vaan esim. palveluosoite.
Muut tutkimusaktiviteetit (esim. asiantuntijatehtävä)	Tekijä	Suostumus	Tutkija on tallentanut tietoja omista tutkimusaktiviteeteistaan (esim. asiantuntijatehtävät, esiintymiset, palkinnot) oman kotiorganisaationsa järjestelmään. Tietojen julkisuus ei ole yhtä lailla vakiintunutta kuin julkaisujen

